

Rapport om trygga och gröna skolgårdar

Ett budgetuppdrag från kommunfullmäktigemål trygghet och delaktighet

Serviceförvaltningen
Grundskoleförvaltningen

Upprättad: 2021-03-16

Version: 1.0

Ansvarig: Demir Kolenovic,
Cecilia Hansson

Sammanfattning

Serviceämnden och grundskolenämnden har fått ett budgetuppdrag från kommunfullmäktigemålet trygghet och delaktighet att utreda vilka åtgärder som kan tillämpas för att skapa trygga och gröna skolgårdar.

Skolgårdar är en viktig plats för barn och ungdomar som främjar aktivitet och rörelse. Barn och ungdomar kan nyttja bollspelsplaner, lekutrustning och de fria ytorna. Med en skolgård som har en genomtänkt utformning av utemiljön kan både hälsomål, miljömål och pedagogiska mål uppnås.

Då varje skola får en skräddarsydd skolgård finns det många faktorer som påverkar skolgårdarnas förutsättningar och möjligheter för att bli trygga och gröna, så som grönyta, lekyta, skugga, klimatanpassning, räddningsvägar, brottsförebyggande åtgärder och anpassning till omgivning.

Nyttjande av skolgårdar sker på samtliga skolor men i olika omfattningar beroende på förutsättningarna och möjligheterna av skolgården. Skolgårdar som exempelvis är gröna, med goda lek- och spelmöjligheter och insyn från allmänheten eller med en naturlig passage är populära för besökare. Skolgårdar som är skadedrabbade, icke gröna, med begränsade lek- och spelmöjligheter utan insyn från allmänheten eller naturlig passage är mindre populära för besökare. Välbesökta skolgårdar har en högre trygghetskänsla.

Rapporten presenterar metoder och åtgärder som samarbete, uppföljning och utveckling mellan nämnder, berörda myndigheter, organisationer och entreprenörer. Men även kriminologiska metoder och åtgärder såsom situationell brottsprevention och brottsprevention genom arkitektonisk design som förebygger, begränsar och åtgärder oönskade händelser.

Slutsatsen i rapporten belyser att de presenterade metoderna och åtgärden används till en viss del idag i det befintliga samarbetet mellan nämnderna. Det finns en etablerad kommunikation mellan nämnderna som hanterar frågor om skolor och dess skolgårdar. Arbetssättet behöver dock tydliggöras och dokumenteras för att inte vara personberoende och vägledningsdokumentet behöver revideras. Vägledningsdokumenten är välarbetat men saknar avsnitt som belyser metoder och åtgärder med exempel.

Grundskolenämnden och serviceämnden har goda möjligheter att vidareutveckla den befintliga kommunikationen och arbetssättet i de etablerade arbetsgrupperna samt vägledningsdokumenten.

Innehållsförteckning

Inledning	4
Bakgrund	4
Mål & Syfte	4
Metod	5
Analys	5
Resultat	8
Samarbete, uppföljning och utveckling	8
Delaktighet	8
Funktioner och perspektiv	9
Gröna samlingsplatser.....	9
Förebygga, begränsa och åtgärda.....	10
Slutsats	12

Inledning

Malmö ska vara en trygg och säker stad att bo och vistas i för såväl Malmöbor som besökare. Mötesplatser har en viktig roll som förebyggande åtgärd för att skapa trygghet. Mötesplatser ska skapa delaktighet, demokrati och meningsfulla sammanhang för barn och unga.

Skolgårdar är en populär samlingsplats för många barn och unga.

Skolgården ska vara en trygg plats såväl under som efter skoltid.

Under året kommer en utredning genomföras med syfte att identifiera de skolgårdar som har störst behov av upprustning för att bli trygga och gröna samlingsplatser.

Bakgrund

Till Malmö stads budget 2020 har kommunfullmäktige beslutat om fyra målområden: Utbildning och arbete, stadsutveckling och klimat, trygghet och delaktighet samt en god organisation.

Under målområde trygghet och delaktighet har servicenämnden och grundskolenämnden tilldelats ett budgetuppdrag där nämnderna har fått i uppdrag att utreda vilka åtgärder som behövs för att kunna göra fler skolgårdar till trygga och gröna samlingsplatser.

Mål & Syfte

Servicenämnden och grundskolenämnden ska presentera kunskapsbaserade verktyg i syfte att kunna göra fler skolgårdar trygga och gröna samlingsplatser. Med mål att använda metoderna och åtgärderna i det dagliga arbetet mellan nämnderna.

Metod

Serviceämnden och grundskolenämnden har tillsatt en arbetsgrupp bestående av sakkunniga tjänstepersoner inom fastighetsförvaltning, markförvaltning, projektledning, pedagogik samt trygghet och säkerhet.

Arbetsgruppen har diskuterat nämndernas perspektiv och ansvarsområde utifrån uppdraget för att göra fler skolgårdar till trygga och gröna samlingsplatser.

Arbetsgruppen har analyserat nämndernas befintliga arbetsätt inom området och utrett olika förslag på åtgärder för att göra fler skolgårdar till trygga och gröna samlingsplatser.

Arbetsgruppen har gjort ett flertal platsbesök på skolor för att jämföra deras förutsättningar och omständigheter utifrån ett byggnads- och verksamhetsperspektiv.

Arbetsgruppen har även intervjuat skolpersonal och representanter från elevråd på skolor i olika årskurser.

Analys

Skolgården är en populär samlingsplats såväl under som efter skoltid av barn och ungdomar. Under skoltid nyttjas skolgården av verksamheten i sitt pedagogiska arbete men även på raster mellan lektionerna.

Skolgården har ett viktigt syfte att främja barnens lärande och ge dem möjligheter, kvalitet och välbefinnande. Skolgårdens betydelse för barnen har ökat, och för många barn är skolgården idag den enda platsen där de kan leka och vistas ute på egen hand.

Efter skoltid är skolgården en plats dit allmänheten har tillträde. Det är Malmö stads avsikt att barn och ungdomar ska kunna nyttja skolgårdar, bollspelsplaner och lekutrustning för att främja rörelse och aktivitet.

Barn i låg- och mellanstadiet använder skolgården för att till exempel ha utelektioner, använda lekutrustningen eller spela bollspel.

Barn i högstadiet och äldre ungdomar använder skolgården ofta som en samlingsplats för att umgås med vänner.

Fritidsgårdar och föreningar använder skolgården för till exempel lek och idrottsutövningar. Skolgården är till för barnen, det är deras lärmiljö och frizon.

Barnkonventionen blev lag i Sverige 2020 och dess grundprinciper fastslår att: alla barn har rätt till liv, hälsa och utveckling; att inget barn ska utsättas för diskriminering; att barnets bästa ska beaktas i alla beslut som rör barn; samt att barnet också har rätt att få sin åsikt hörd i sådana frågor.

För att förverkliga dessa principer krävs att vuxna använder barnperspektivet i beslutsprocessen:

Att sträva efter att säkerställa att alla barn får full tillgång till sina rättigheter är att inta ett barnrättsperspektiv.

Att i beslutsprocesser synliggöra och förhålla sig till hur besluten påverkar barnen är att inta ett barnperspektiv.

Med en skolgård som har en genomtänkt utformning av utemiljön kan både hälsomål, miljömål och pedagogiska mål uppnås. Gröna skolgården är en miljö som stimulerar barns fantasi, ger utmaningar och möjligheter.

Då ökar förutsättningarna för en bättre lärmiljö, större trygghet och ökad fysisk aktivitet. En skolgård med god tillgång till grönska stimulerar till fysisk aktivitet. Grönska och fysisk aktivitet har visat sig ge stressreducering och återhämtning hos barn.

Förutsättningarna för kommunens skolor och dess skolgårdar ser annorlunda ut än det gjort historiskt. En tydlig skillnad mellan skolornas förutsättningar är när de byggdes eller senast gjordes vid. Äldre skolgårdar och skolor som byggdes mellan 1800 - 1900-talet är byggda under en tid med andra behov och perspektiv. I modern tid har synsättet kring skolgårdar och skolor utvecklats. Nya skolgårdar har bättre förutsättningar än äldre skolgårdar eftersom de bland annat är byggda lämpligare, fyller fler funktioner och perspektiv.

Nyttjande av skolgårdar sker på samtliga skolor men i olika omfattning beroende på förutsättningarna och möjligheterna av skolgården.

Skolgårdar som är skadedrabbade, icke gröna, med begränsade lek- och spelmöjligheter utan insyn från allmänheten eller naturlig passage är mindre populära för besökare.

Skolgårdar som exempelvis är gröna, med goda lek- och spelmöjligheter och insyn från allmänheten det vill säga social kontroll eller med en naturlig passage är populära för besökare. Välbesökta skolgårdar har en högre trygghetskänsla.

Trygghet är ett begrepp som är svårdefinierat och komplext då det kan uttryckas både ur negativ och positiv betydelse. Trygghet med en negativ innebörd kan vara rädsla, risk samt oro för sin egen och andras skull. Trygghet med en positiv innebörd kan vara säkerhet och tillit. Begreppet kan vara subjektivt och objektivt men används oftast ur ett subjektivt perspektiv för att beskriva den enskilda individens upplevda känsla.

Ur ett objektivt perspektiv kan det vara den fysiska miljön och faktiska hot samt fysiska skydd och trygghetsåtgärder. Det som framkallar trygghet eller otrygghet kan vara ett tillfälle eller något som förändras under olika tidsaspekter.

Det kan finnas olika anledningar till att känsla av otrygghet på skolor och skolgårdar uppstår: För bedrivande skolverksamheten kan det vara utanförskap, mobbning och oordning på skolan. För besökare efter skoltid kan det vara nedskräpning, insynsskyddad skolgården med mörka och dolda platser. Otrygghet förekommer både i, på och i närheten av skolor och skolgårdar. Även om platsen inte alltid förklarar anledningen är det tydligt att platsen och omgivningen kan ha en betydelse.

Trygghet är synonymt med säkerhet men definieras olika. Säkerhet definieras som individens faktiska risk att utsättas för brott och störningar medan trygghet definieras som individens upplevelse av risken att utsättas.

Ur ett säkerhetsperspektiv finns det en liknande skillnad mellan skolorna. Äldre skolgårdar och skolor är mer skadedrabbade för att de är byggda på ett sätt som missgynnar säkerheten och skapar omständigheter för återkommande oönskade händelser.

Omständigheter som påverkar kan vara gestaltning av byggnader med dolda utrymmen, enplansbyggnader och utskjutande skärmtak. Avsaknad av insyn från allmänheten och mörka platser. Val av material, till exempel brännbart material och stenar. Placering av material, till exempel sittmöjligheter på platser som möjliggör oönskat tillhåll. Olika säkerhetsåtgärder tillämpas både ur ett byggnads- och verksamhetsperspektiv för att förebygga, begränsa och åtgärda oönskade händelser.

Skolornas geografiska placering har inte en avgörande betydelse för den återkommande oönskade händelser.

Resultat

I resultaten presenterar arbetsgruppen kunskapsbaserade verktyg på metoder och åtgärder för att skapa skolgårdar trygga och gröna skolgårdar på ett strategisk och ekonomisk hållbart sätt.

Samarbete, uppföljning och utveckling

Att skapa en skolgård som är trygg och grön kräver ett bra samarbete mellan nämnderna i Malmö stad. En skola och skolgård inkluderar fler nämnder än servicenämnden och grundskolenämnden. På flertal skolor bedrivs det förskoleverksamhet samt fritids- och föreningsverksamhet som inkluderar förskolenämnden och fritidsnämnden. Kvartersmarken utanför skolan och skolgården angränsar till den allmänna platsmark som inkluderar tekniska nämnden. Ett gott samarbete mellan nämnderna förebygger stuprörstänk och målkonflikter. Ett gott samarbete kräver även att det sker utanför kommunen med sakkunniga myndigheter, organisationer och entreprenörer.

Berörda nämnder behöver kontinuerligt följa upp lägesbilden på skolgårdarna och dess närområde. Nämnderna delar varandras lägesbilder, utreda bakliggande orsaker och tillsätter åtgärder. Ett gemensamt arbete möjliggör en bättre samordning, beslutsfattning och prioritering.

Det finns ett flertal områden som berör en skolgård, till exempel omgivning, klimat, trafik, otrygghet och brottslighet. Lagar förändras, ny kunskap presenteras och politiska beslut tas. De berörda områden påverkar dagens och framtidens skolgårdar. Genom att följa utvecklingen av områden som berör en skolgård möjliggör det tidiga och korrekta åtgärder med ekonomisk hållbarhet.

Delaktighet

Skolgården utvecklas utifrån ett barnrättsperspektiv, med barnens bästa i fokus. Barnen är experter på sin skola och skolgård som vet vad som sker på den. Det är viktigt att barnen är representerade genom till exempel elevråd i dialoger gällande förändringarna på skola och skolgård. Barnen ska känna att deras åsikter blir hörda och att de får vara delaktiga i hur deras skola utvecklas. Barnen ska ges en möjlighet att påverka hur deras skola och skolgård ser ut avseende exempelvis materialval, funktioner eller färgsättning. Att även själv få hjälpa till med tex plantering gör att barnen lättare känner en tillhörighet och ett ägandeskap av sin skola och skolgård. Genom att skapa en delaktighet höjer trygghetskänslan för barnen.

Funktioner och perspektiv

Varje skola och skolgård har olika förutsättningar och möjligheter. Då varje skola får en skräddarsydd skolgård finns det många faktorer som påverkar skolgårdarnas förutsättningar och möjligheter, så som tomtyta, grönyta, lekyta, skugga, klimatanpassning, räddningsvägar, brottsförebyggande åtgärder och anpassning till omgivning för att reducera störningar.

Gestaltningen av en skola och skolgård kräver att flertal funktioner och perspektiv måste beaktas för att skapa en trygg och grön samlingsplats. Att använda sig av exempelvis säkra, trivsamma och ljuddämpande materialval. Åtgärder på en skola och skolgård ska fungera såväl under som efter skoltid. Servicenämnden och grundskolenämnden ska identifiera vilka funktioner och perspektiv som man ska förhålla sig till, vad man ska ha hänsyn till, vad baseras åtgärderna på och med vilka är inblandade parter. Det ena området är sammankopplat till det andra som i sin tur påverkar helheten.

Gröna samlingsplatser

En bra skolgård är där alla barn kan hitta spännande och intressanta saker att göra oavsett ålder, kön, intressen och fysisk förmåga. En bra utemiljö vid skolan bör innehålla varierande terräng- och vegetationsförhållanden. Den bör vara omväxlande och ha många platser av olika karaktär. Utemiljön bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden och vara ändamålsenlig för den verksamhet den är avsedd för.

En utemiljö som är väl belyst skapar upplevelser och gör att barn kan vistas ute mer under vinterhalvåret. God belysning underlättar för pedagogerna att ta ansvar för elevernas säkerhet. Upplysta miljöer är mindre skadeutsatta och gör att förbipasserande ser in och kanske väljer att använda utemiljön eller gena över gården. Sett ur barnets perspektiv är platser med grönska och växlighet bland de mest intressanta för umgänge, lek och upptäckter. I grönskan och bland träd och buskar återfinns ofta barnens favoritplatser. I grönskan finns ofta en chans att dra sig undan en stund och leka eller återhämta sig. Bland det viktigaste för att ge goda lekförutsättningar på gården är därför rejält tilltagna ytor med vegetation för barn att leka i. Det har också visat sig att sådana ytor bidrar till att flickor och pojkar leker mer tillsammans. Gröna gårdar ger välbefinnande och bättre skolresultat. Gröna gårdar bidrar till biologisk mångfald och att Malmö stad blir en mer klimatanpassad stad.

Förebygga, begränsa och åtgärda

Malmö stad har en trygghets- och säkerhetspolicy som beslutades av kommunfullmäktige 2017. Policyn utgår från ett preventivt förhållningssätt med fokus på främjande insatser och på att förebygga att visst beteende, händelse eller företeelse uppstår eller blir värre. Detta görs genom forskning och beprövade erfarenhet, analysera bakliggande orsaker (riskfaktorer) och förebygga eller hantera dessa. De finns kriminologiska metoder och åtgärder för att förebygga brott, bibehålla en god säkerhet och höja trygghetskänslan.

Analysera

Att det förekommer otrygghet och brott på vissa områden och platser är känt. Områden och platser med hög koncentration av otrygghet och brott kallas för ”hotspots”. Hotspots-teorin är en analysmetod som utgår från att otrygghet och brott koncentrerar sig till vissa platser mer än andra samt att koncentrationen av otrygghet och brott till dessa platser har förekommit under en längre tid. Otrygghet och brotten fördelas inte slumpmässigt över en geografisk yta utan det finns bakomliggande orsaker till fördelningen. När vi känner till orsakerna till brotten kan den förebyggas och begränsas genom rätt åtgärder.

Förhindra och försvåra

Genom situationell brottsprevention kan man förhindra eller försvåra att ett brott begås och öka tryggheten genom att man förändrar den aktuella platsen eller situationen där brott kan ske. Åtgärderna är indelade i fem övergripande strategier: Minska provokation, ta bort ursaker, öka riskerna för gärningspersonen, öka ansträngningen, och minska belöningen. Syftet med en situationell brottsprevention är att minska mängden gynnsamma brottstillfällen.

Skapa nya platser

När nya platser och fastigheter skapas är det viktigt att göra det på ett sätt som förebygger brott. En inriktning av situationell brottsförebyggande arbete är hur den fysiska miljön kan utformas för att förebygga brott och öka tryggheten. Crime prevention through environmental design, CPTED är en åtgärdsmetod som syftar till att förebygga brott genom den byggda miljön. Precis som situationell brottsprevention utgår CPTED från att bygga på rätt sätt och utforma den fysiska omgivningen för att försvåra för gärningspersoner att begå brott. Metodens grund är att den omgivna miljön kan påverka individers beteende.

Genom att tydliggöra gränser i kringliggande omgivning och byggnader går det oftast att skapa en bättre naturlig övervakning. Vilket innebär en mer självreglerande tillträdeskontroll, att skapa territorialitet och stödja önskad verksamhet och på detta sätt skydda området från brottslighet. Miljön utformas för att göras trivsamt för de som är behöriga att vara där samtidigt som obehöriga som planerar eller genomför brott ska känna sig iakttagna.

Skapa en attraktiv plats

Att skapa en attraktiv plats genom att utforma den fysiska strukturen för att skapa aktiviteter och rörelse av människor är att definiera en plats.

Placemaking-teorin utgår från att genom människor formar och skapar en gemensam bild av platsens mening, funktion och koppling till de som använder dem. Genom att utforma otrygga och outnyttjade platser till attraktiva, levande och trygga offentliga miljöer minskar man risken för otrygghet och brott.

Förvalta befintliga platser

Misskötta platser och fastigheter drar till sig oönskade beteende och individer.

Broken Windows-teorin utgår från att en icke åtgärdad krossad fönsterruta skickar signaler att ingen bryr sig om platsen och bjuder in till fler krossade fönsterrutor. Syftet med teorin är att oönskad beteende föder oönskade beteende. Teorin används idag för att inte låta platser falla samman.

Vid brister eller skadegörelse ska det återställas snarast för att inte medföra fler oönskade händelser.

Slutsats

Materialet som presenterades i resultaten är exempel på metoder och åtgärder som kan användas för att skapa och bibehålla trygga och gröna skolgårdar. Det finns idag mycket kunskap och forskning kring hur den fysiska omgivningen och byggnadernas gestaltning kan försvåra utförande av brott, öka tryggheten och säkerheten samt skapa attraktiva gröna platser.

Kunskapen gällande åtgärderna finns i Sverige men den används inte fullt ut då det saknas bindande rättsliga krav i Sverige. Ett annat hinder vid nyttjande av kunskapen kan vara att flera aktörer är inblandade vilket i sin tur innebär olika målkonflikter och att olika områden bortprioriteras.

De presenterade metoderna och åtgärderna används till en viss del idag i det befintliga samarbetet mellan nämnderna. Det finns en etablerad kommunikation mellan nämnderna som hanterar frågor om skolor och dess skolgårdar. Arbets sättet behöver dock tydliggöras och dokumenteras för att inte vara personberoende och vägledningsdokumentet behöver revideras.

För att skapa en optimal skola och skolgård har servicenämnden och grundskolenämnden olika vägledningsdokument. Servicenämnden har projekteringsanvisningar som ska ligga till grund för projektering vid om-, till- och nybyggnation, samt i tillämpliga delar vid ändring.

Grundskolenämnden har ett lokalprogram för grundskoleverksamhet som ska kunna bidra till att skapa goda, attraktiva och ändamålsenliga lär- och arbetsmiljöer för alla elever och personal är det pedagogiska perspektivet.

Vägledningsdokumenten används av nämnderna, entreprenörer och konsulter när nya platser skapas och befintliga förvaltas. Vägledningsdokumenten är välarbetat men saknar avsnitt som belyser metoder och åtgärder med exempel. Det finns goda möjligheter att vidareutveckla vägledningsdokumenten.

Grundskolenämnden och servicenämnden har även goda möjligheter att vidareutveckla den befintliga kommunikationen och arbets sättet i de etablerade arbetsgrupperna.

Det krävs ett kunskapsbaserat samarbete med berörda nämnder, myndigheter, organisationer och entreprenörer. Ett gemensamt samarbete ger ett holistiskt synsätt över de utmaningar som finns för att skapa och bibehålla en trygg och grön skolgård som ska fylla flera funktioner och perspektiv.